

Sažetak

Stjepan Babić, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 808.62, stručni članak, primljen 20. rujna 1990,
prihvaćen za tisak 3. listopada 1990.

The Croatian Language and the periodical »Jezik«

The author briefly describes the status of the Croatian Literary Language under the new democratic circumstances and the demand for the change of the present title of the periodical »Jezik« (Language) into »Hrvatski jezik« (»The Croatian Language«).

O HRVATSKOME PRAVOPISU NEKAD I DANAS

Stjepan Babić

Hrvatski pravopis bio je i ostao jedno od teških veoma osjetljivih pitanja hrvatskoga jezika ne zato što je on to sam po sebi, nego što je to postao zbog političkih prilika (i neprilika) jer one nisu dopuštale da se on normalno razvija i usavršava, nego se s promjenom političke valsti mijenjao i pravopis. Kako su se političke vlasti mijenjale često, katkada i korjenito, tako je često (i korjenito) mijenjan i pravopis. Već je sama promjena pravopisa teška i kad nije velika ako je nasilna, a još je teža kad mu se mijenja osnova. A s našim je pravopisom upravo tako: od Gajevih dana, dakle već 150 godina, pred nas se više puta postavlja ista dvojba: morfonološki (etimološki, korijenski) ili fonološki (fonetski) pravopis. Zbog toga što je tradicija prekidana, lingvistički razlozi za jedan ili drugi više-manje podjednaki, politički zahtjevi često oštri, teoretska odluka nije laka, pogotovo kad se ima na umu praksa.

Sada se opet nalazimo pred sličnom pravopisnom dvojbom. Istina, izašao je Hrvatski pravopis, koji je umjereno fonološki, ali on je zasad privremen. Ostanemo li kod njega, bit će ga potrebno usavršavati. Gotovo je sazrelo pitanje da se uvede promjena u upisanju imenica na *-dac, -tac, -dak, -tak* jer već primjeri kao *mladac-mlacamlaci, mlatac-mlaca-mlaci, štitač-štica-štici, paštitač-paštica-paštici, zadak-zaci, patak-paci . . .* pokazuju da nešto treba mijenjati. Kad se to temeljito razmotri u cjelini i sustavu, onda se vidi da to poteže cijeli lanac promjena jer teško je odrediti granicu. A uz to ima izrazitih zahtjeva za morfonološkim pravopisom. Ima pojedinih lingvisti koji misle da bi on i lingvistički, a ne samo politički bio prikladniji za hrvatski jezik, a Mate Kovačević već iznosi njegova pravila i piše: »Trebalo ovako pisati: *bogci, gladko, odplata, gradski, šibka . . .*«¹. To već samo po sebi nije objašnjavanje jednoga načela, nego konkretna uputa, a kako je u 21. broju, od 21. rujna 1990., morfonološki pravopis u mnogim člancima već pokusno primijenjen, to nije puko razmišljanje jednoga pojedinca, nego ozbiljan izazov koji aktualizira staru alternativu. Dakako, pojedinci o tome ne mogu pa vjerojatno i neće odlučiti, tu odluku treba donijeti društveno tijelo,

¹ Glasnik HDZ, br. 19, Zagreb, 7. 9. 1990, str. 29.

bar kao prijedlog ministru za prosvjetu, ipak odluka nije i ne može biti laka ni jednostavna jer su razlozi i za morfonološki pravopis jaki. Prizanju to i oni koji se izričito zalažu za fonološki pravopis. Tako npr. prof. Ivšić u svome poznatom članku *Etimologija i fonetika u našem pravopisu*² u kojem se jasno opredjeljuje za fonološki pravopis, ne bez posebnog razloga navodi i riječi Tome Maretića koji kaže: »Trebalo uzeti na um, da je sve u pravopisu relativno i subjektivno, t.j. mi nemamo apsolutnoga merila, po kojem bismo mogli oseći, što je bolje ili gore, dali na pr. »slatko« ili »sladko« – »zato« ili »za to«, – . . . Kad se u pravopisu slože ili svi pisci ili bar većina pisaca, onda se uzima, da je ono dobro i pravilno. Tako je bilo u drugih naroda, pa će biti i u nas»³.

Sve kazuje da je većina hrvatskih lingvista i pisaca bila i jest za umjereni fonološki pravopis, ali to sada ipak treba provjeriti i dogovorno utvrditi. Ako pojedini pravopisi i mogu biti djelo pojedinaca, pravopisna načela to danas više nikako ne mogu. Do dogovora se ne može brzo doći jer su potrebni bar neki prethodni poslovi i postupci.

Znajući sve to, uredništvo Jezika je već u prošlom godištu stavilo na dnevni red pravopisnu problematiku i u 4. broju, donijelo članak Blaža Jurišića *Pitanje hrvatskoga pravopisa* u kojem on obrađuje pitanje: morfonološki ili fonološki pravopis? Sam se izrazito zalaže za fonološki. Kolega Brozović i ja u komentaru uz taj članak poduprlj smo njegovu gledišta, ali je naš komentar bio više usmjeren na objašnjenje postupka B. Jurišića, a manje na samo rješenje. Kako bilo, hrvatski će se lingvisti opet naći pred sličnim pitanjima kao što su bili njihovi prethodnici nekoliko puta. Kako su sada političke prilike znatno drukčije, nadamo se da će se do rješenja dolaziti normalnije.

Da se vidi što je bilo, jer od povijesti valja učiti, donosimo zapisnike Povjerenstva za hrvatski jezik, njegovu čistoću i pravopis kojemu je bio povjeren zadatak da izradi načela novog pravopisa. Činimo to da našoj javnosti pokažemo mišljenja i rješenja skupine tadašnjih istaknutih lingvista. Oni nisu radili potpuno slobodno jer je njihov rad bio ograničen Ministarskom naredbom o hrvatskom pravopisu od 23. lipnja 1941, ali su se zalagali za fonološka načela koliko je to spomenuta naredba dopuštala. Kako je ta naredba bila važna za tadašnji smjer hrvatskoga pravopisa donosimo i nju, to više što se često spominje i u zapisnicima pravopisnog povjerenstva.

Valja ovdje naglasiti da je prema toj naredbi izrađen Hrvatski pravopis autora Franje Cipre, Petra Guberine i Krune Krstića, složen je i prelomljen, ali nije objavljen⁴, nego je slog uništen jer je kasnije prevladalo političko shvaćanje da hrvatski pravopis treba biti morfonološki. Tako je 1942. godine izašao mali priručnik *Koriensko pisanje* A. B. Klaića, a 1944. morfonološki *Hrvatski pravopis* F. Cipre i A. B. Klaića.

Sve to pokazuje kako se golema energija trošila u pravopisnu problematiku iako bi pravopis zapravo trebao biti samo tehnička strana jednoga jezika.

Zapisnike pravopisnoga povjerenstva objavljujemo kako su napisani ispravivši samo nekoliko očitih tiskarskih pogrešaka. Priloge zapisnika nemamo osim jednoga uz

² Hrvatski jezik, Zagreb, 1938, str. 3-13.

³ Jezični savjetnik, Zagreb, 1924, str. XXX.

⁴ O tome se donedavno nije govorilo pa šira javnost i ne zna da je i za NDH onemogućen i uništen jedan hrvatski pravopis. Nešto je o tome napisao Ivan Stattin u članku *U spomen Krunoslavu Krstiću*, Marulić, 3/1988, str. 317. i 318. Ja imam fotokopiju jednog otiska prijeloma toga pravopisa.

5. sjednicu, ali očito da to nije Stojkovićevo koji se u zapisniku spominje, nego nekoga drugoga člana koji je ustao u obranu fonološkog pravopisa.

Tekstove zapisnika dobio sam od Marcela Bačića, unuka Franje Cipre, pa mu zahvaljujem što me upozorio na njih i što nije žalio truda da ih pronade u obiteljskom arhivu.

Sažetak

Stjepan Babić, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 801.1:808.62, stručni članak, primljen 20. rujna
1990, prihvaćen za tisak 3. listopada 1990.

On the Croatian Orthography Past and Present

The author gives a brief description of the present-day problems in the Croatian orthography pointing out the fact that Croatian linguists are now faced with similar dilemmas as in the year 1941. In order to shed some light on these problems the author quotes from the minutes of the sessions of the Commission for the Croatian language its purity and orthography from 1941, and from some other papers on orthography from that period.

DOKUMENTACIJA O PRAVOPISNOJ PROBLEMATICI 1941. GODINE

Z A P I S N I K

sastanka održanog dne 6. lipnja 1941.
u vezi sa sastavljanjem novog pravopisa

U petak dne 6. lipnja 1941. u 6 sati poslije podne održan je u prostorijama Hrvatskog državnog ureda za jezik sastanak predstavnika Hrvatskog državnog ureda za jezik, Hrvatskog Sveučilišta, Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti te istaknutih jezikoslovaca i predstavnika javnog života u Zagrebu u vezi sa sastavljanjem novog hrvatskog pravopisa.

Sastanku su prisustvovali: Dr. Blaž Jurišić, ravnatelj H.D.U.Z.J., Dr. Stjepan Ivšić, rektor Sveučilišta, Dr. Dragutin Boranić, profesor Sveučilišta, Dr. Franjo Fancev, profesor Sveučilišta, Dr. Stjepan Bosanac, rektor Više pedagoške škole u m., Dr. Nikola Andrić, književnik i jezikoslovac, Dr. fra Stanko Petrov, franjev. provincijal u m. i jezikoslovac, Julije Benešić, književnik i jezikoslovac, Dr. Dragutin Šafar, odvjetnik i predstavnik Hrvatskog sveučilišnog društva te članovi H.D.U.Z.J.: Ljudevit Jonke, Franjo Cipra, Dr. Petar Guberina, Milan Ratković, Dr. Kruno Krstić.

Sastanku je predsjedao Dr. Blaž Jurišić.

Dr. Blaž Jurišić pozdravio je prisutne i izložio svrhu sastanka: da se raspravi načelno pitanje, hoće li novi hrvatski pravopis biti u temelju fonetski ili etimološki. Ravnatelj H.D.U.Z.J. istaknuo je, da u temeljnim pitanjima jezičnih reformi ne odlučuje Hrvatski državni ured za jezik, nego najviši predstavnici državne i prosvjetne vlasti.